

Αντώνης Λιάκος

Πώς θα συνδέσουμε την κοινωνία της γνώσης με την ιδιότητα του πολίτη, τη δημοκρατία και την πολιτική του πολιτισμού.

Η κρίση που ζει η Ελλάδα, αλλά και η Ευρώπη, έχει ιστορικές παραμέτρους οι οποίες είναι πολύ ευρύτερες από την χρηματοπιστωτική ιστορία των τελευταίων χρόνων. Στο κέντρο αυτών των παραμέτρων βρίσκονται οι τεχνοεπιστημονικές αλλαγές, εκείνο που περιγράφεται ως ψηφιακή (digital) και διαδικτυακή εποχή. Πρόκειται για την τρίτη βιομηχανική επανάσταση. Όπως και οι προηγούμενες, κάθε μια από αυτές τις μεγάλες στροφές στην τεχνοεπιστήμη περιλαμβάνουν όχι αναγκαιότητες, αλλά δυνατότητες. Το μέλλον εξαρτάται από το ποιος θα είναι καβάλα στις αλλαγές και σε ποια κατεύθυνση θα τις οδηγήσει. Τώρα τις οδηγεί ένας συνασπισμός δυνάμεων ο οποίος σκοπεύει στην αναίρεση όλων των προηγούμενων συμβιβασμών και ισορροπιών ανάμεσα στο κεφάλαιο, στην εργασία και στη δημοκρατία.

Οι αλλαγές στην τεχνοεπιστήμη χρησιμοποιούνται ως επιχείρημα αλλά και εργαλείο για την προσαρμογή της κοινωνίας σε μια νεοφιλελεύθερη λογική. Πράγματι ο νεφιλεύθερος καπιταλισμός χρησιμοποίησε μια γλώσσα τεχνοεπιστημονικού μοντερνισμού ως εργαλείο για να αυτοπαρουσιασθεί ως η μόνη λύση στις νέες συνθήκες. Εκφράζεται με μια γλώσσα υπόκλισης στην πρόοδο, εκσυγχρονισμού ευκινησίας και ευελιξίας, ρίσκου και αριστείας, ατομικής επιλογής. Δημιουργεί ένα νοητικό χάρτη ανάμεσα στο σύγχρονο και στο καθυστερημένο. Το πεδίο της αντιπαράθεσης αυτής είναι η κουλτούρα. Η κατάρρευση της παλιάς κρατικής ή κρατικοδίαιτης και ιεραρχικής κουλτούρας έδωσε τη θέση της σε ένα νέο πεδίο πολιτισμικού μοντερνισμού πάνω στον οποίο σμιλεύεται η νέα κυρίαρχη ιδεολογία, χωρίς να έχει ούτε τα χαρακτηριστικά του κυρίαρχου, ούτε τα χαρακτηριστικά της ιδεολογίας. Πράγματι, περισσότερο και από ιδεολογία, πρόκειται για μια κουλτούρα ή οποία, ανεξάρτητα από το περιεχόμενό της –πολλές φορές κριτικό - είναι αρθρωμένη πάνω σε μια νέα γραμματική. Αυτή η γραμματική προετοιμάστηκε σε πανεπιστήμια και think tanks, εντατικά και συστηματικά, εδώ και χρόνια. Προετοιμάστηκε δηλαδή για μια γραμματική ανάγνωσης και της κοινωνίας και του ατόμου, για τη δημιουργία μιας πολιτικής κουλτούρας που διαπερνά τους θεσμούς και μιας ταυτότητας για τα άτομα, ενός τρόπου να γίνουν κυβερνήσιμα, να συναρθρωθούν με τη σημερινή εξουσία. Αυτή η γραμματική, και εδώ θέλω να καταλήξω, έχει να κάνει με τη νέα διευθέτηση της γνώσης. Επομένως

η μεγάλη πρόκληση για την Αριστερά αφορά την ενσωμάτωση της νέας γνώσης και της καινούργιας τεχνολογίας, των νέων πολιτισμικών μορφών της κοινωνικής συμβίωσης, αλλά σε μια προοπτική αντίθετη από τη σημερινή. Η μεγάλη πρόκληση είναι η συγκρότηση μιας νέας γραμματικής, επομένως μιας άλλης ανάγνωσης, και εν τέλει μιας διαφορετικής συνάρθρωσης των κοινωνικών υποκειμένων με τις τεχνοεπιστημονικές αλλαγές.

Η αριστερά συνδέεται ιστορικά με τις αλλαγές στην τεχνοεπιστήμη αμφίδρομα. Και ως αποτέλεσμα των μεταβολών, και ως προϊόν των αντιδράσεων ή των αγώνων να τιθασευτούν αυτές οι μεταβολές. Επιγραμματικά: Έως και τα μέσα του 20^{ου} αιώνα ο Edward Bellamy και η βιομηχανική ουτοπία του, ενθουσίαζε περισσότερο από τον William Morris και την ουτοπία της επιστροφής στην προ-νεωτερική εποχή. Τώρα, και μπροστά στις καταστροφές που έχει προκαλέσει στις κοινωνίες και στο φυσικό περιβάλλον ο καπιταλισμός, ο William Morris φαίνεται να ενθουσιάζει περισσότερο από τον Edward Bellamy. Οι τεχνολογικές και επιστημονικές αλλαγές αντιμετωπίζονται με αμηχανία ή και δυσπιστία εξαιτίας της ανεργίας και των συνακόλουθων κοινωνικών αναδιευθετήσεων που προκαλούν.

Στο επίκεντρο της συζήτησης για την παραγωγική αναδιοργάνωση της Ευρώπης στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, και πριν ενσκήψει η κρίση, ήταν η συζήτηση για την κοινωνία της γνώσης. Η μετατόπιση των παραγωγικών δραστηριοτήτων από το εργαστήρι (workshop) στο εργαστήριο (laboratory). Στη συζήτηση αυτή η γνώση αντιμετωπίζεται ως μια έξυπνη αγελάδα που κατεβάζει πολύ γάλα, περισσότερο από τις άλλες, αλλά δεν διαφοροποιείται η τύχη της από τους άλλους πλουτοπαραγωγικούς μηχανισμούς. Συνδέεται με την οικονομία, και υπόκειται σε μετρήσεις, εξωτερικές αξιολογήσεις, πιστοποιήσεις αριστείας κλπ. Γίνεται οικονομία της γνώσης. Δεν συνδέεται όμως με τη δημοκρατία, ούτε με την κουλτούρα. Εδώ βρίσκεται ο ιστορικός ρόλος της αριστεράς. Όχι μόνο να μην παρακάμψει την γνώση ως βασικό μοχλό ανασύνθεσης της παραγωγής, αλλά κυρίως να συνδέσει την κοινωνία της γνώσης με την ιδιότητα του πολίτη, τη δημοκρατία και την πολιτική του πολιτισμού.

Η Αριστερά πρέπει να ξαναπιάσει το νήμα της ιδιότητας του πολίτη, από εκεί που το άφησε ο T.H.Marshall. Ωστόσο, η πορεία προς την ολοκλήρωση της ιδιότητας του πολίτη (αστικά-πολιτικά-κοινωνικά δικαιώματα) σημαίνει επίσης την επίτευξη μιας πολιτισμικής δημοκρατίας. Αυτή η δημοκρατία αμφισβητεί βέβαια τη διάκριση σε υψηλή και χαμηλή κουλτούρα. Αμφισβητεί όμως και τη λαϊκή κατανομή της υψηλής κουλτούρας. Αναζητά επομένως μια άλλη διαφορετική πολιτισμική λειτουργία, στην οποία γνώση και μάθηση δημιουργούν όρους συμμετοχικής διακυβέρνησης. Πρόκειται για μια προοπτική η οποία συνδέει την κοινωνία της γνώσης με τη δημοκρατία και την κουλτούρα. Μια πορεία εντελώς αντίστροφη από τη σημερινή της απίσχνασης της δημοκρατίας, της πειθάρχησης της γνώσης και της

δημιουργίας νέων κοινωνικο-πολιτισμικών ελίτ. Αλλά και μια προοπτική αρκετά διαφορετική από εκείνη της αριστερής μελαγχολίας και του πολιτισμικού πεσιμισμού η οποία αναζητά σε βιοτεχνικές μορφές οικειότητας τους τρόπους ανασυγκρότησης της σημερινής κοινωνίας.

Τι μπορεί να κάνει, προς ποια κατεύθυνση πρέπει να κινηθεί σήμερα μια αριστερή πολιτική στην παιδεία και στον πολιτισμό; Ποια είναι τα χαρακτηριστικά ενός νέου παραδείγματος; Ενός παραδείγματος όχι νοσταλγικού, αλλά μετά τον κατακλυσμό;

Πρώτο, να κάνει άξονα της πολιτικής την κοινωνία της γνώσης, πράγμα που σημαίνει έναν ριζικό επαναπροσανατολισμό της εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες από το νηπιαγωγείο έως τη δια βίου μάθηση. Νέα αντικείμενα, νέες μέθοδοι, νέοι τρόποι σύνδεσης των επί μέρους πεδίων, επανεκπαίδευση των εκπαιδευτικών, διαπερατότητα των στεγανών. Στην εκπαίδευση χρειάζονται σοβαρές επενδύσεις αλλά και μια κουλτούρα που θα καταπολεμά τη γραφειοκρατία και τον φεραλισμό και θα ενθαρρύνει την πρωτοτυπία και τη δημιουργικότητα εκπαιδευτικών και εκπαιδευομένων. Η εκπαίδευση μπορεί να γίνει μοχλός πολιτισμικής ανασυγκρότησης των κοινωνιών μας, καλλιεργώντας την αλληλεγγύη και τον σεβασμό στη διαφορετικότητα, την κατανόηση των μεγάλων προβλημάτων του σύγχρονου κόσμου.

Δεύτερο, να συνδέσει την εκπαίδευση με την πολιτική του πολιτισμού. Η πολιτική του πολιτισμού χρειάζεται ένα καινούργιο παράδειγμα από αυτό που ίσχυε στη σημερινή Ευρώπη τα τελευταία πενήντα χρόνια και συνέδεε τον πολιτισμό με την απόλαυση του ελεύθερου χρόνου και την υψηλή αισθητική. Πρέπει να τεθεί τέλος στην αντίληψη του υπουργείου πολιτισμού ως μηχανισμού διανομής πόρων. Η πολιτική του πολιτισμού οφείλει να πάρει υπόψη της το νέο τοπίο που έχει δημιουργηθεί με πολλούς και ισχυρούς δρώντες, να θέσει κανόνες και στόχους, να εξασφαλίσει τη συμμετοχή, την κινητικότητα και την πρόσβαση στους πολιτισμικούς πόρους των πιο στερημένων στρωμάτων. Ειδικά στην Ελλάδα, όπου η σκιά της αρχαιότητας είναι βαριά χρειάζεται να ξαναδούμε τη σχέση μας με τις αρχαίες κληρονομίες, αποφεύγοντας διατυπώσεις του τύπου «ο πολιτισμός είναι η βαριά βιομηχανία μας». Οι αρχαιότητες είναι εξίσου τουριστικός και πολιτισμικός πόρος, αλλά οφείλουμε να εξασφαλίσουμε την αειφόρο σύγχρονη πολιτισμική ανάπτυξη.

Επιγραμματικά: Εκπαίδευση, πολιτική του πολιτισμού και κοινωνία της γνώσης αποτελούν ένα τρίπτυχο. Οι στόχοι μιας αριστερής πολιτικής στην εκπαίδευση και στον πολιτισμό πρέπει να είναι αφενός η διεύρυνση της πολιτισμικής δημοκρατίας, και αφετέρου η μετατροπή των αλλαγών στην τεχνο-επιστήμη από απειλή σε πηγή δυνατοτήτων καλύτερης ζωής. Δηλαδή απασχόληση για όλους, λιγότερες ώρες εργασίας, και δημιουργική χρησιμοποίηση του ελεύθερου χρόνου.